

*Всеукраїнський конкурс
студентських наукових робіт,
“Історія і археологія”*

Шифр
“Каліграфічний почерк”

**ЛИСТУВАННЯ ЮЗЕФА ОССОЛІНСЬКОГО
ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ
ПОЛЬСЬКОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА
(кінець XVIII – перша третина XIX ст.)**

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Проблеми науки та культури в епістолярії Юзефа Оссолінського	6
1.1. Підготовка словника Самуеля Лінде	6
1.2. Наукові зацікавлення Ю. Оссолінського, його адресантів та книгообмін між ними	10
1.3. Питання культури	17
Розділ 2. Обговорення особистих і побутових справ	19
2.1. Прохання протекції	19
2.2. Побутові питання	23
Висновки	29
Список використаних джерел та літератури	32

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток історичної науки характеризується великою кількістю напрямів дослідження. Одним із них є вивчення епістолярних джерел, які надзвичайно важливі для гуманізації науки. Епістолярій допомагає розкрити внутрішній світ особи, її погляди на життя, суспільство, розширює картину уявлень світу людини певного періоду, її ментальність. Особливої актуальності набуває дослідження епістолярних джерел, спрямоване на заглиблене вивчення ролі людини в суспільстві. За словами Наталії Яковенко, актуальним стає “спробувати звести історію з п’єдесталу науки про суспільство до рангу науки про людину в суспільстві”. Це значить – перейти в площину мікроісторії, що охоплює всі аспекти життя людини й намагається подолати фрагментарність, площинний погляд та дати об’ємне зображення. Мікроісторія намагається реконструювати спосіб, за яким індивіди будували соціальний світ, свої стосунки, з урахуванням того, що їх об’єднувало та роз’єднувало. Листування Юзефа Оссолінського не є винятком, адже коло осіб, з якими він спілкувався, було надзвичайно широким. Відповідно, ми можемо почерпнути з нього велику кількість інформації, яка сприятиме кращому розумінню епохи, усвідомленню поведінки та вчинків адресантів Ю. Оссолінського. Звичайно, варто усвідомлювати, що листування може бути цінним не лише з погляду мікроісторії, але й, наприклад, лінгвістики, яка від таких досліджень може суттєво збагатитися власне в галузі стилістики, граматичних форм, лексичного складу мови епохи.

Метою дослідження є джерелознавчий аналіз листування Ю. Оссолінського. Відповідно до мети поставлені такі **завдання**:

- класифікувати кореспонденцію Ю. Оссолінського;
- визначити її головних адресатів і адресантів;
- проаналізувати основні проблеми, які піднімалися у листуванні Ю. Оссолінського.

Об'єктом дослідження є листи до Ю. Оссолінського, **предметом** – зміст листування, а саме – теми наукового та побутового характеру.

Територіальні межі дослідження, зважаючи на місце проживання адресатів і адресантів листів Ю. Оссолінського, охоплюють терени Австрійської та Російської імперій, зокрема, міста Львів, Краків, Варшаву, Вроцлав та ін.

Хронологічні межі дослідження, з огляду на наявну джерельну базу, охоплюють 1797–1826 рр. Саме на цей період припадає активне листування Ю. Оссолінського.

Структура роботи. Пропоноване наукове дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

Методи дослідження. Під час написання наукової роботи застосовано методологічний принцип історизму, а також загальнонаукові (аналіз, синтез, індукцію, дедукцію) та спеціальнонаукові (ретроспективний і порівняльно-історичний) методи. Особливу увагу звернено на методи джерелознавчого аналізу та герменевтики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що:

- вперше комплексно проаналізовано листування Ю. Оссолінського;
- здійснено класифікацію епістолярію за тематичним принципом;
- визначено основні наукові зацікавлення Ю. Оссолінського, його адресатів і адресантів;
- уперше, на основі епістолярних джерел, проаналізовано повсякдення Ю. Оссолінського та його найближчого кола.

Проблема в **історичній літературі** розкрита фрагментарно. Вивченням постаті Ю. Оссолінського займалася низка вчених, наприклад, Адам Фішер [40; 41], Владислава Яблонська [43; 44; 45], Михайло Кріль та Ганна Гошко [34]. Проте дослідження листування Ю. Оссолінського не було надто популярним, тому тут можна виділити дві статті. У першу чергу, невелике дослідження Броніслава Губриновича, присвячене стосункам Ю. Оссолінського і Амброзія Грабовського, де висвітлені деякі аспекти з їхнього листування [42]. У праці Александра Бара висвітлені питання утворення фундації Оссолінеум крізь

призму листів. Не менш важливим є те, що А. Бар перелічує, на його думку, важливі листи з краківських бібліотек, відзначаючи важливість їх використання в майбутньому [37]. Оскільки, дана тема є мало дослідженою, то ряд осіб, які згадуються у листах важко ідентифікувати. Спричинено це локальним значенням згадуваних осіб.

Основними **джерелами** роботи є листи. Частина з них була опублікована в 1904 р. в окремій книжці про епістолярій польських учених і громадських діячів. Тут вміщені листи Ю. Оссолінського до С. Лінде [33].

Водночас значна частина епістолярію залишилася в рукописах. Ці листи збережені у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника НАН України. Вони складають окрему колекцію – фонд Оссолінських, в якому міститься близько дев'яноста листів. Варто виділити листи від Адама Яцини, Адама Ярачевського, Каєтана Кіцького, Лукаша Голенбйовського, Амброзія Грабовського, Павла Чайковського, Тадеуша Чацького, Адама Чарторийського, Міхала Корчинського, Яна Альбертранді, Самуеля Бандтке, Самуеля Лінде, Яна Мая, Гіполіта Ковнацького, Міхала Юшинського.

Структура роботи. Наукове дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел та літератури.

Розділ 1

ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ЮЗЕФА ОССОЛІНСЬКОГО

1.1. Підготовка словника Самуеля Лінде

Листи, присвячені питанням науки і культури, у кореспонденції займають левову частку. Характер питань, які обговорювали в листах, був різноманітним. Із проаналізованого листування можемо виділити ряд основних тем: праця Самуеля Лінде над словником польської мови; перекладознавство; роботи Ю. Оссолінського, його адресатів та адресантів; обмін книгами; культурні та наукові установи.

Словник польської мови С. Лінде був одним із найвизначніших явищ у польській науці початку XIX ст. Він містив близько 60 000 слів, 2 000 власних назв, а також велику кількість опрацьованих джерел. Одній людині такий пласт інформації охопити важко, тому кожен хотів внести свій вклад у цю працю. Оскільки Ю. Оссолінський мав дуже хороші стосунки з С. Лінде, то йому часто писали з різними порадами щодо вдосконалення словника.

Серед адресантів Ю. Оссолінського був Тадеуш Чацький. Його листи привертають увагу надзвичайною ерудицією й обізнаністю в історії та мовознавстві. У першу чергу, автор пропонував свою допомогу в питаннях мовознавства, тому зрозуміло, що це стосувалося праці над словником С. Лінде. Т. Чацький пояснював, чому він міг бути корисним, адже: “дев’ятнадцятирічні старання зробили мене охоронцем 84 тисяч оригіналів (мова йде про рукописи. – *Авт.*), а також 10 тисяч книжок” [12, арк. 1]. Т. Чацький також був добре обізнаний з історичними джерелами, адже він і його колеги присвятили себе історії батьківщини й формуванню її бібліографії та вже уклали більшу її частину. Тому він міг підказати, звідки черпати інформацію з історії польської мови. Ми дізнаємося також про міркування Т. Чацького з приводу того, хто є автором пісні “Св. Богородиця”. Він відкидав думку, що її автором був Св. Войцех та відзначав, що раніше XV ст. ми не знайдемо жодної згадки про

неї [12, арк. 1]. Дійсно, сучасні дослідження відзначають, що найстарший запис тексту “Богородиці”, який був зроблений вікарієм у Кцині Мацеєм з Грохова, походить із 1407 р [46, с. 3].

Т. Чацький пропонував Ю. Оссолінському допомогу в збиранні польських слів із давніх джерел, адже він робив різні виписки, коли працював над польським дипломатичним словником. Хоча, як сам відзначав, там багато латинських слів, а власне польських є небагато [12, арк. 1].

Ознаки польської мови, яку вже можна відмежувати від чеської, були в Польському й Мазовецькому статутах [12, арк. 1]. Цікавим є те, що Т. Чацький писав не “мова”, а саме “діалект”. Він писав це не тільки в контексті польської мови, а ще й називав діалектом чеську. Мабуть, це спричинено тим, що він підтримував поширену на той час концепцію єдиної слов’янської мови.

Роздуми Т. Чацького показують, що в цей час польське інтелектуальне середовище шукало, коли саме з’явилася польська мова із характерними для неї ознаками. Так, Т. Чацький стверджував, що орфографічні правила існували вже за часів Сигізмунда I. Першим видав орфографію й неповні правила, які чотири рази зі значними поправками видавалися в друкарні Флоріана Унглера, Станіслав Заборовський у 1519 р [12, арк. 1]. Цікаво, що ця орфографія була змодельована на зразок чеської й опиралася на використання діакритичних знаків. Т. Чацький також відзначив важливість словника, створеного Яном Мончинським [12, арк. 1]. Цікаво, що цей словник був увіковічений у фразі (короткий ліричний вірш) Яна Кохановського “На словник Мончинського” (“Na Słownik MNeczyskiego”). Автор листа критично оцінив працю Ожеховського, який пов’язав польську граматику з правилами болгарської мови. Те, що вона не дійшла до їхнього часу, для Т. Чацького не було надто важливим, адже в ній не вистачало логіки. В історії ж, на думку Т. Чацького, не було важливішої праці про науку орфографії від тієї, яку написали Ян Янушовський, Лукаш Гурніцький та Ян Кохановський. Адже, як відзначав Т. Чацький, там були нотатки про кожну літеру та її значення, також присутні суперечки про літеру “i” [12, арк. 1].

Ще однією спробою в царині орфографії була діяльність Онуфрія Копчинського. Як можемо зрозуміти з листа, ця спроба не була найуспішнішою, адже О. Копчинський не зміг відвідати Ілірію для вивчення давньої слов'янської мови та не мав помічників у цій нелегкій справі. Потім її продовжив чужоземець С. Лінде [12, арк. 1], який вважається польським вченим-лексикографом, філологом та істориком. Тут Т. Чацький натякав на те, що батько С. Лінде емігрував до Торуня зі Швеції. Як бачимо із цього листа, Т. Чацький хотів показати, що пошуки початків польської мови приводять до XV ст., та все ж багатство мови на той час не було надто великим, тому що не усталеною ще була орфографія, точилися дискусії довкола літер та використання діакритичних знаків у польській мові.

Із наступного листа від 25 квітня 1798 р. можемо дізнатися, що Т. Чацький надіслав Ю. Оссолінському словник Я. Мончинського. Також він очікував на прибуття С. Лінде, щоби вшанувати його талант та поділитися тим, чим багаті його сховища і що могло би бути корисним С. Лінде [13, арк. 1]. Це показує нам, що допомога не обмежувалася лише роздумами в листах.

Багатим за науковим змістом є листування з Адамом Чарторийським. У листі від 14 листопада 1797 р. А. Чарторийський розпочав розмову із оповідей про свої приватні справи та якийсь судовий процес. Подальша тематика розкрила наукові зацікавлення й потреби як Ю. Оссолінського і А. Чарторийського, так і С. Лінде, якому А. Чарторийський надіслав певний реєстр із додатком тлумачення деяких слів. Оскільки ці слова він написав у листі до Ю. Оссолінського, то можливо саме той і мав їх передати. Інший можливий варіант, що А. Чарторийський просто хотів уточнити для Ю. Оссолінського, які саме це слова. Перше – це “tuman”, яке означає згусток куряви, диму [14, арк. 1]. Автор листа розмірковував над тим, що в турецькій мові це слово означає дим і, скоріше за все, ця назва взята саме із цієї мови. Він навів ще один приклад із турецької мови – “wisine”, а в польській – “wisznia” [14, арк. 1].

Ця теза досить цікава, тому що в сучасній турецькій мові слово вишня має

назву “kiraz”. А. Чарторийський просив також, щоб С. Лінде з’ясував, який автор вживає слово “zrok” на позначення місця зустрічі. Отже, праця С. Лінде над словником польської мови по суті була справою великої кількості польських інтелектуалів. Пошуки корисної інформації, яка б стосувалася польської мови, не обмежувалися лиш аналізом слов’янських мов. Так, А. Чарторийський намагався отримати граматику й словники литовської і латиської мов, хоча й не вірив, що із названих мов можна почерпнути щось корисне через відсутність щонайменшої схожості зі слов’янською мовою та її діалектами. У них саме стільки словянських слів, скільки Литва й Латвія перейняли через знайомство зі слов’янами [14, арк. 1].

Тема словника, над яким працював С. Лінде, порушена й у листуванні із Міхалом Юшинським*. Останній відзначав, що це велика з справа, бо бачив Онуфрія Копчинського (автор першого підручника з польської граматики), який кожен польський вираз розглядав у 20 різних аспектах [25, арк. 1]. Давав поради, де шукати слова для словників із різних галузей. Так, слова з військового мистецтва подані в перекладах Варготського (Варгоцького) і Кошутського. Тут мова про Анджея Варгоцького, уродженця Перемишля, теолога й перекладача часів Сигізмунда III. Він здійснив переклади Юстиніана, Цезаря, Валерія Максима [38, s. 302–304].

Йшлося також про Станіслава Кошутського, перекладача Ціцерона. Слова й вирази, пов’язані із лікарською справою та ботанікою, були в Марціна Сєнніка та Шимона Сиреніуша. Дещо важко зрозуміти, що М. Юшинський мав на увазі, пишучи: “Zielnik” Марціна Сєнніка з долученим до нього трактатом про акушерське мистецтво, виданим Шимоном Сиреніушем [25, арк. 1]. Річ у тім, що праця, яку написав М. Сєннік, мала назву “Herbarz...”, а основна праця Ш. Сиреніуша мала назву “Zielnik”. Можливо словом “zielnik” (гербарій) М. Юшинський намагався узагальнити праці, присвячені ботаніці. Також Ю. Оссолінському мала би пригодитися праця з ботаніки Марціна з Ужендова. М. Юшинський підкреслював також значущість Біблії, перекладеної Шимоном

---

* Міхал Юшинський (1760-1830) – поет, бібліограф, історик.

Будним у Несвіжу, яка, на його думку, краща, ніж *Biblia Leopoldy* та *Biblia Wujka* [25, арк. 1]. Купецькі вирази можна знайти у праці Себастьяна Фабіана Кльоновича “*Worek Judaszyw to jest zie nabycie majktnoŃsci*”, а мореплавські – у “*Flis*” [25, арк. 1]. Автор листів просив вибачення за те, що так хаотично все написав. Все, що йому пригадалося, те й виклав. Оскільки перебував не вдома й не мав під рукою всіх книг, то йому було важко чіткіше все сформулювати.

Питання, присвячені словнику, можемо прослідкувати й у листуванні з С. Лінде. Що цікаво, листування сповнене ніжності й проявів надзвичайної симпатії. Ю. Оссолінський в одному зі своїх листів пояснював деякі слова. Наприклад: *zelicer, koncert, prawkćnik* [33, s. 157]. Він радив також зробити кишенькове видання польсько-французького словника, а другий том – французько-польським, щоб він користувався попитом [33, s. 157].

1.2. Наукові зацікавлення Ю. Оссолінського, його адресантів та книгообмін між ними

Ю. Оссолінський активно займався перекладацькою діяльністю. Він переклав твори античних авторів, зокрема, Сенеки “*O pocieszeniu ksiŃog troje*” (“Три книги про утіху”), Тита Лівія “*Rozmowa Pyrra z Fabrycjuszem o dostatku i ubystwie obywatelskim*” (“*Rozmowa Pyrra z Fabrycjuszem o dostatku i ubystwie obywatelskim*”) та ряд інших. Відповідно, тематика перекладів для нього не була чужою. Однією з осіб, яка зверталася до теми перекладів, а саме до перекладів Геродота, був А. Чарторийський. На його думку, вони не найважливіші для поляків, але раз вже розпочаті, то мали бути завершені по-німецьки докладно, а не по-польськи недбало [15, арк. 2]. Говорячи про інші переклади грецьких поетів, автор листа відзначав, що при них мали би бути й нотатки, які пояснювали б історичні погляди того часу, щоб переклади дали якусь користь.

Перекладознавства стосувався лист від Міхала Юшинського. З нього видно, що Ю. Оссолінський потребував ряду книжок для якихось досліджень. М. Юшинський відзначав, що листа отримав у чужому домі й не міг відповісти, чи має всі потрібні книги чи ні, бо не пам’ятав [25, арк. 1]. Далі він почав

розмірковувати над давніми латинськими творами і тим, хто їх перекладав. Основна увага звернена на творчість Луціана, тому що Ю. Оссолінський цікавився цією історичною постаттю й навіть здійснив переклад одного твору: “Брехуни й недовіра. Розмова між Тихіадом і Філоклесом” (“Jgarze i niedowiarek. Rozmowa między Tychiadem a Filoklesem”). Так, діалог Луціана “Podagra” він знав у перекладі Яна Алана Бардзінського. Що цікаво, сам Я. А. Бардзінський зробив свій переклад не з оригіналу, а з латинської версії Еразмуса Шмідта [48, s. 205]. Інший твір Луціана “Timon” він знав з перекладу Яна Данецького. Ці праці йому були відомі, оскільки він укладав збірку [25, арк. 1]. М. Юшинський також повідомляв, що “Метаморфози” Овідія у перекладі Якуба Жебровського (його переклад має назву “Przeobrażenia”) є рідкісними. Було зроблено два видання, а бачив він їх у бібліотеці Залуських. Збережені вони стараннями Т. Чацького [25, арк. 1]. Автор листа високо оцінив цей переклад у порівнянні з іншими, адже вважав цю працю вартою пошуків, бо була пам’яткою польщизни. “Phanalia” (відому також як “De bello civil”) Лукіана знайти не так важко [25, арк. 1].

Досить незначне місце в епістолярії посідають роздуми над працями Ю. Оссолінського, адже зазвичай адресанти Ю. Оссолінського просто їх хвалили, відзначаючи їхню необхідність. Однак можемо зустріти й поради, що Ю. Оссолінський міг би зробити для розвитку науки. Так, наприклад, у надзвичайно цікавій формі вихваляв наукову діяльність Ю. Оссолінського Самуель Бандтке*. Мова йде про допис, присвячений Моравії. С. Бандтке говорив навіть про те, що хотів зі свого другого видання історії вилучити те, що сам написав про Моравію, і вставити текст Ю. Оссолінського, проте відмовився від такої ідеї, адже ще навіть не знав, коли його праця буде видана [6, арк. 2]. В іншому ж листі С. Бандтке сповіщав, що його брат (мабуть, мова йде про Віцентія Бандтке) із нетерпінням чекав виходу третього тому “Історично-критичні відомості про здобутки польської літератури, про польських, а також зарубіжних письменників, які писали в Польщі або про Польщу, також про

---

* Самуель Бандтке (1768–1835) – польський історик, бібліотекар, мовознавець.

їхню творчість, з оглядом загального стану науки в Польщі” (“Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej o pisarzach polskich, także postronnych, którzy w Polsce albo o Polsce pisali, oraz o ich dziejach, z roztrząśnieniem wzrostu i ryńnej kolei ogólnego oświecenia, jako też szczególnych nauk w narodzie polskim”) та просив якомога швидше видати цю працю, бо вона надзвичайно важлива для всіх, хто закоханий у літературу [7, арк. 2].

Т. Чацький в одному із листів писав про працю Ю. Оссолінського над історією молодих років Сигізмунда І, яка, як можна зрозуміти із листа, тривала вже 15 років. Автор листа також відзначав, що готовий надати декілька невідомих джерел із того періоду і був би радий говорити особисто з адресатом про ці справи [12, арк. 2]. Про працю Ю. Оссолінського над історією молодих років Сигізмунда І говорив і А. Чарторийський. З листа можемо побачити, що він чудово розбирався в даному періоді, адже розмірковував над тим, які проблеми в життєписі Сигізмунда І недостатньо висвітлені й де потрібні нові трактування. Він сподівався, що Ю. Оссолінський зможе дослідити вади й слабкості Сигізмунда І, розкриє характер його влади та проаналізує політичні помилки, наскільки це буде можливо і наскільки вистачить документів, привідкриє обставини львівського з'їзду та причини походу на Волощину, розкриє стан науки, звичаї в краї. Все це зможе зробити ясна голова пана Ю. Оссолінського та його гостре перо [16, арк. 1].

Стосовно праць адресантів, то зазвичай вони просили Ю. Оссолінського їх оцінити та висловити певні зауваження та рекомендації. Вже в листі від 1 листопада 1821 р. С. Бандтке висловив сподівання, що в Ю. Оссолінського в руках вже є історія бібліотеки, переслана через пана А. Грабовського [8, арк. 1]. Мова йде про “Історія бібліотеки Ягеллонського університету в Кракові” (“Historya Biblioteki Uniwersytetu Jagiellockiego w Krakowie”), яка була надрукована в 1821 р. С. Бандтке просив Ю. Оссолінського оцінити, в якому убозтві була ця бібліотека до його приходу, та на який рівень вона піднялася при ньому [8, арк. 1]. Якщо праця сподобається адресату, то він відчуватиме себе щасливим автором [7, арк. 1].

У листі від М. Юшинського йшлося про його працю “Словник польських поетів” (“Dykcjonarz poetyw polskich”). Автор відзначав, що зібрав ледве не всіх польських поетів і поділив їх на три групи : 1) *scriptores patrio sennone* 2) *extero* 3) *interpretes*. Автор виділив три основні теми для розкриття: а) короткі відомості про життя; б) про праці; с) критичні зауваження [25, арк. 1]. Також він відзначав, що здійснив певні напрацювання про правила римування, проте відзначив, що це має бути колективна праця, тому його власна не може бути досконалою [25, арк. 1].

Обмін книгами був на той час досить важливим питанням, адже книги не мали таких великих накладів, як сьогодні. Деякі з них були великою рідкістю, а вчені їх потребували для написання своїх праць. Також із обміну книгами й манускриптами можемо більш точно визначити коло наукових інтересів як адресантів, так і Ю. Оссолінського.

Досить значне місце ця тема займає в листуванні зі С. Бандтке. Він мав роздобути для Ю. Оссолінського “*Rangii Collegium*”, третю частину якої видав Клозе. Проте С. Бандтке не пощастило, адже востаннє цю книжку передали до Крулевця [2, арк. 1]. У листі від 12 травня 1811 р., написаному у Вроцлаві, С. Бандтке порушив цікаву тему, просячи Ю. Оссолінського не забути про обіцяний ним “Октоїх” чи “Восьмигласник” (богослужберна книга Православної Церкви, в якій піснеспіви за способом співу поділяються на вісім гласів – звідси й назва книги. – *Авт.*), який був у VIII ст. доповнений Іоаном Дамаскіном. “Октоїх” був опублікований в Кракові у 1491 р. Швайполем Фіолем. Також при цьому проханні про книжку присутні дуже цікаві міркування. С. Бандтке звернув увагу на те, що завдяки праці пана Лінде він остаточно переконався, що Москва завдячувала своїм першодруком (книжка була опублікована кириличним шрифтом) Польщі. При цих своїх роздумах він згадав щасливі хвилини знайомства з паном (Ю. Оссолінським) у Кракові [2, арк. 1]. Важливо, чому саме в цей час з’явилися твердження про те, що Москва завдячує Польщі кириличним першодруком. Можливо, тут був якийсь політичний підтекст, адже лист написано вже після поділів Речі Посполитої. Відповідно, наукове

середовище хотіло показати, що держава вже не існувала, але мала певне історичне значення. Звичайно, можна також припустити, що це був просто цікавий факт для С. Бандтке, і він вирішив ним поділитися з Ю. Оссолінським.

Багато уваги приділено обміну листів Яна Длугоша на матеріали Станіслава Бежановського. Так, С. Бандтке вже в листі від 1817 р. нагадав про матеріали Бежановського, адже листи Я. Длугоша вже почали переписувати [3, арк. 2]. Ця тема особливо активно обговорена в наступному доступному нам листі від 27 травня 1818 р. Три листи Длугоша С. Бандтке переслав Ю. Оссолінському через графиню Жевуську. Ми дізнаємося, що один лист займав один аркуш, другий – півтора аркуші, третій – один аркуш. Сам С. Бандтке зазначав, що листи нечитабельно написані і що їх він ще не може надіслати, бо хоче скопіювати. Цікавим є те, що С. Бандтке намагався розжалобити свого адресата й випрошував, щоб Ю. Оссолінський на користь бібліотеки, в якій працював, а також тому, що матеріали С. Бежановського легко читаються, просив би пана добродія дати за один аркуш Я. Длугоша три або чотири С. Бежановського [4, арк. 1].

Наступним є лист від 28 травня 1818 р. У ньому продовжене обговорення питання обміну матеріалів Я. Длугоша і С. Бежановського. Ми дізнаємося, що четвертий лист Длугоша С. Бандтке передасть через ту ж саму графиню Жевуську. Автор знову випрошував матеріали С. Бежановського і вибачався за свою настирливість. Також повідомляв, що хотів би представити листи Бежановського “в нашому товаристві” [5, арк. 1]. Мова йде про Товариство приятелів науки у Варшаві, до якого обоє науковців належали. Належне представлення листів Бежановського вимагало би наявності всіх матеріалів. Тому, поки він їх не матиме, то й представити не зможе.

Після листа зроблено ще допис. Графиня Жевуська мала взяти великий пакунок для Ю. Оссолінського. У цьому пакунку мали би бути щорічники, призначені для Цісарської бібліотеки. Розплатитися за них Ю. Оссолінський мав зі Шальбухером. Вартість цього Ю. Оссолінський міг прочитати в листі від Шальбухера [6, арк. 4]. Якщо ж би виникли труднощі, то їх би міг вирішити

колега обох науковців Карл Йозеф Гутнер [6, арк. 4].

Справи купівлі, обміну книжок були дуже поширеними в листуванні з Амброзієм Грабовським*. Не став виключенням і лист від 15 березня 1814 р. Так, А. Грабовський доповів, що до його рук потрапив “Словник відомих людей” польською мовою з восьми томів, або 16 частин, добре опрацьований, за 120 польських злотих [20, арк. 1], тобто за таку ціну, за яку він і продавався, хоча в повному обсязі ця праця є рідкістю. Автор листа відзначає, що один книгар із Познані опублікував в каталозі, що хоче за один примірник 180 злотих. Якщо Ю. Оссолінський надішле кошти, то А. Грабовський придбає цю працю для нього, а також може спробувати придбати за 20 талерів манускрипт, який складається з двох томів *in folio* [20, арк. 1]. З цього манускрипту можна почерпнути багато інформації про життя давніх поляків зі вказанням джерел. Також А. Грабовський просив Ю. Оссолінського пошукати, чи був у нього четвертий том “Корони Польської” Каспера Несецького, бо в нього часто були дублікати книжок. А. Грабовському ця книжка була потрібною, адже він мав вже декілька. При цьому писав до Львова і Варшави, але ніде не натрапив [20, арк. 1]. Повідомляв А. Грабовський і про те, що праця С. Бандтке про Краківські друкарні видавалася дуже повільно. Він обіцяв робити для Ю. Оссолінського виписи із різних старих книг, які могли би йому пригодитися. Мабуть, найцікавішим є *post scriptum*, бо тут А. Грабовський просив, що якщо Ю. Оссолінському вдасться, то щоб той роздобув для нього медальйони королів Сигізмунда II, Сигізмунда Августа, Стефана Баторія, Михайла, Яна III [21, арк. 2].

Гіполіт Ковнацький* дякував за добрий прийом родички Ю. Оссолінського в листі від 20 березня 1826 р., а також писав, що негайно займеться редагуванням давніх польських хронік. Видання їх він здійснював власним коштом, але прибутки не покривали видатків [28, арк. 1], а допомагали йому добрі люди. Автор відзначав, що якби це були його власні твори, то він вже

---

* Амброзій Грабовський (1782–1868) – польський історик, бібліограф, колекціонер.

* Гіполіт Ковнацький (1761–1854) – польський геолог, історик.

покинув би їх публікацію. Ці ж давні й рідкісні манускрипти треба друкувати хоча б для того, щоб їх примірники поширювалися [28, арк. 1]. Він дарував декілька напрацювань і просив допомоги в цій нелегкій справі. Цікаво, що ми можемо дізнатися, які саме праці він дарував Ю. Оссолінському. Тут зустрічаємо Хроніку Прокоша, Хроніку Кагніміра, Видання Длугоша для тих, хто не володіє польською, переклад Хроніки Мартина Галла, Хроніку Кадлубка і Дзежви у двох томах, Пояснення Хроніки Прокоша, виписки Про вандалів з Длугоша й Сарніцького (при іншій нагоді обіцяв надіслати тлумачення, але наразі їх не мав), Хроніку Барську та Хроніку угорсько-польську з поясненням. Автор листа відзначав, що підготував до друку ще чотири подібні праці й чекав їх накладу [28, арк. 1].

Одним із найдетальніших описів, як передавали книжки на початку XIX ст., залишив Май Ян у своєму листі до Ю. Оссолінського. Ми дізнаємось, що книжки для Ю. Оссолінського були запаковані В. Гадницьким. Розміщені вони були в двох скриньках, які мав перевезти фірман Венцель Брандіс. Коштувала така послуга 7 ринських і 30 грошів. Як відзначав сам Май Ян, це найвигідніше, бо інші хотіли більше [31, арк. 1]. Він подав також перелік книжок, які передав. Власне, це шість екземплярів Генріади для самого Ю. Оссолінського, два такі ж екземпляри для С. інде і Сигірта, один екземпляр “Епохи природи” Станіслава Сташіца, “Бігосу гультяйського” та “Подорожі Пейруса” (другий і третій томи). Дізнаємося також, скільки коштувала передплата “Газети заморської”. За номер – сім злотих, а на цілий рік – 40 [31, арк. 1].

Ця тематика наявна і в листі Павела Чайковського* від 15 квітня 1823 р. Однак той не вказав, які саме щойно завершені праці надіслав [18, арк. 1].

---

* Павел Чайковський – польський поет, професор Ягеллонського університету.

1.3. Питання культури

У цьому підрозділі можна виділити ряд питань. Так, наприклад, лист від 17 червня 1817 р. розпочався з того, що С. Бандтке висловив свою радість з нагоди отримання Ю. Оссолінським ордену Св. Стефана. Цікавим є те, що, з його власних слів, С. Бандтке не читав політичних газет [3, арк. 2]. Про отримання ордену він дізнався з якихось інших джерел. Далі автор перейшов до більш важливих проблем. Зокрема, відзначив, що майже завершив описи картин: в Новодворському палаці вони вже описані, в Ягеллонській залі – ще ні. Описом (перемальовуванням) цих картин займався А. Гімоновський. С. Бандтке мав намір вже описані картини надіслати до Ю. Оссолінського через пана Францішека Дибка. Сам же він казав, що покажеться на очі ясновельможному пану, як тільки всі роботи будуть виконані [3, арк. 2]. Також С. Бандтке розповів про особу кур'єра. Пан Дибек – доктор медицини, свою дисертацію захистив у Франфуркті. Йому С. Бандтке надзвичайно довіряв, саме він упорядковував подарунки від Ю. Оссолінського [3, арк. 2]. Очевидно, мова йшла про книжки, які Ю. Оссолінський дарував С. Бандтке.

Привертає увагу лист від Яна Христофора Альберtrandі*, сповнений пієтету до Ю. Оссолінського. Адже лист, по суті, є запрошенням до Товариства приятелів наук, яке власне очолював Я. Альберtrandі [1, арк. 1]. З нього також можемо дізнатися про те, що уряд не тільки не чинитиме жодних перешкод товариству, а навпаки – дав чітку згоду на його діяльність. Таланти Ю. Оссолінського давали йому право бути членом цього товариства [22, арк. 1]. Цікаво, що на звороті аркуша вже зустрічаємо інший почерк. Мабуть, офіційну частину писав секретар, а свої сподівання про розвиток науки в Польщі Я. Альберtrandі писав уже сам. Отже, таке запрошення показує, що Ю. Оссолінський міг би прикластися до розвитку польської культури й науки.

Про деякі аспекти того, як сприйняло населення Галіції і Лодомерії створення Народного закладу імені Оссолінських у Львові, можемо дізнатися з листа губернатора Галичини Францішека Гоєра. Бачимо, що питання

---

*Альберtrandі Ян Христофор (1731–1808) – польський історик, бібліограф.

розглядалося на Галицькому становому сеймі. Стани просили, щоб Ю. Оссолінський прийняв їх вдячність, сам же матиме ще й славу в майбутніх поколіннях [22, арк. 1].

Ще одною цікавою темою є питання бібліотеки Залуських. Його обговорення ми зустрічаємо в листуванні з А. Чарторийським. Лист від 30 серпня 1803 р. привертає нашу увагу тим, що, згідно з ним, до діяльності бібліотеки в Замості практично все вже було готове. Остаточно всі формальності мали би владнатися, коли повернеться пан Займойський, це буде навесні. Іншим варіантом було би переслане на ім'я А. Чарторийського доручення [15, арк. 1].

Наступний доступний нам лист від 23 вересня 1803 р. доповнює інформацію про бібліотеку в Замості, адже Ю. Оссолінський окрім сприяння ще й розмістив там скарб, дорогий кожному полякові [16, арк. 1]. Мабуть, Ю. Оссолінський передав до Замостя частину книг.

Хоч і не вписується в запропоновану класифікацію, та є цікавим ще один лист від 20 серпня 1818 р., що показує, яким важким було життя науковця. З нього можемо зрозуміти, що коли Ю. Оссолінський надсилав аркуші до друку, то там не було всіх посилок. Відповідно, вони для друку непридатні й потрібно знову чекати, поки він пришле нові [21, арк. 1].

Отже, на основі викладеного можна зробити такі підсумки до розділу. Ю. Оссолінського та його респондентів, особливий інтерес викликало обговорення мовознавчих питань, а спричинені вони були роботою С. Лінде над словником польської мови. Іншими важливими тема обговорення були праці Ю. Оссолінського та його респондентів, а також книгообмін.

Розділ 2

ОБГОВОРЕННЯ ОСОБИСТИХ І ПОБУТОВИХ СПРАВ

2.1. Прохання протекції

Обговорення особистих і побутових справ охоплює надзвичайно широке коло питань, починаючи від прохань різної протекції до розповідей про перебування в інших країнах.

Одним із перших з проханням протекції звернувся С. Бандтке. Суть цього прохання в тому, що недруги зуміли налаштувати проти нього львівського архієпископа [7, арк. 2]. Далі постає проблема прочитання слів *Szwerr Spark*, можливо, тут вжито полонізоване *Schwerer Spark*, щоб могло б означати сильну іскру, тобто що єпископ швидко розлютився від тих наклепів. Більш імовірним здається варіант, що тут йде мова про Йозефа Свеерте-Шпорка, який займав посаду віце-президента губернського апеляційного суду [36, С. 176]. Проте, як зазначив сам С. Бандтке, все минулося. Адже до нього добрим був пруський комісар Райбніц, а найбільш ефективно залагоджував справу Мячинський [7, арк. 2].

Своєрідним колоритом сповнений лист Адама Ярачевського* від 8 лютого 1820 р. Варто звернути увагу на початок листа, де А. Ярачевський відзначав, що хоч не був особисто знайомим з вельможним паном Ю. Оссолінським, однак мав за честь бути спорідненим із ним, адже його дружина походила із роду Оссолінських [24, арк. 1]. Цікавим було і його прохання, яке полягало в тому, щоб Ю. Оссолінський посприяв отриманню дружиною А. Ярачевського ордену Зіркового Хреста, мотивуючи це тим, що її мама була ним нагороджена і вони не хотіли б втрачати цей знак цісарської ласки до їхньої сім'ї [24, арк. 1].

Лист від архієпископа львівського Каєтана Кіцького*, написаний 15 березня 1806 р., справляє надзвичайне враження великою кількістю різних шанобливих зворотів та улесливістю, з якою він написаний. Цікаво, що це є

---

* Ярачевський Адам (1785–1831) – генерал польської бригади в армії Наполеона.

*Кіцький Каєтан (бл. 1740–1812) – львівський архієпископ.

характерним для всіх листів, проте названий лист насичений ними аж через край. Можливо, це спричинено тим, що архієпископ звертався до Ю. Оссолінського з делікатним проханням. К. Кіцький намагався з'ясувати, чому Ю. Оссолінський сприяв невиконанню папських булл, які стосувалися номінації на церковну посаду, відзначаючи, що, мабуть, Ю. Оссолінський опосередковано сприяв невиконанню цих булл під чиймсь впливом [26, арк. 1]. Присутнє тут і возвеличення Ю. Оссолінського, який був опорою для бідних і навіть за це не потребував їх подяки і був настільки добрим, що навіть якщо би хтось завинив перед ним, то це не страшно [26, арк. 2]. Також автор листа захищав номінанта на посаду, відзначаючи, що той міг бути введений в оману чемністю священика Юшинського. Відзначав, що й сам Ю. Оссолінський був введений ним в оману, адже він хотів мати його завжди біля себе [26, арк. 3-4].

Розкрити позитивні риси Ю. Оссолінського, його доброту і щедрість та любов до молодих талановитих людей нам допоможе лист від Міхала Корчинського*, єпископа перемиського. У ньому автор у першу чергу звертався до Ю. Оссолінського з проханням патронату над своєю працею. М. Корчинський не вказав її назви та відзначав, що вона допоможе зрозуміти важливість папського уряду і вказати, як мають виконуватися його вимоги. Вона сприятиме просвіті й формуванню такого класу, який мав би суспільстві вплив на звичаї і освіту народу [27, арк. 1]. Можемо простежити в листі й значну кількість похвал і возвеличень Ю. Оссолінського, зокрема, похвал за його діяльність у книгозбиранні й любов до науки та ті самопожертви, які він робив: “дні і ночі не шкодуючи здоров’я тратив на пошуки, викуп і об’єднання докупи розкиданих відомостей про Польщу і поляків” [27, арк. 1]. Цікавою є характеристика Ю. Оссолінського, котрий, на думку М. Корчинського, поєднав у собі риси Плутарха та Лівія. М. Корчинський згадав і про фундацію Народного закладу імені Оссолінських у Львові. Очевидно, це робилося для того, щоби розчулити Ю. Оссолінського і він, все-таки, погодився стати протектором твору. Далі йде найцікавіша частина, адже дізнаємося, що саме

---

* Корчинський Міхал Томаш Віцентій (1784–1839) – перемиський єпископ.

Ю. Оссолінський сприяв тому, щоб М. Корчинський у 1804 р. поїхав на навчання до тодішньої столиці – Відня. Усі п'ять років перебування там будинок і книгарня Ю. Оссолінського були до послуг М. Корчинського. Не шкодував Ю. Оссолінський коштів і для того, щоб М. Корчинський отримав ступінь доктора. Допомогав і в найважчі для М. Корчинського роки, а саме, надав посаду, яка давала йому прибутки. Більше того, Ю. Оссолінський оплачував М. Корчинському перебування в санаторії у баденських купальнях на час його хвороби [27, арк. 2].

Важливими для розуміння того, як вирішувалися справи особистого характеру на початку XIX ст., є листи, присвячені призначенням на посади. Лист С. Бандтке від 5 листопада 1817 р. привертає увагу тим, що він був отриманий за посередництва Савічевського. Основна частина присвячена перипетіям, пов'язаним із відкритим у 1816 р. Королівським Варшавським університетом. Оскільки університет недавно відкрили, то йому потрібні були викладачі. С. Бандтке, очевидно, протегував деяких осіб на ці посади. Хоча сам він не мав для цього можливостей, але раціональним буде припустити, що це він робив через свого брата Яна. Я. Бандтке укладав проекти під час заснування університету [4, арк. 1], а потім став деканом права в цьому університеті. С. Бандтке зазначав, що справа Гіттнера наполовину закінчена, бо Комітет прийняв пропозицію і 15 листопада відбудеться балотування, яке обов'язково буде успішним [4, арк. 1]. Янковський, якого Бандтке характеризував як доброго й чесного поляка з Прусії, мав посісти кафедру філософії, хоча в нього був конкурент Мініх з Гетінгена, який мав багато приятелів. Також претендував Адам Забелєвич, проте він досі не відписав і навряд чи отримає кафедру [4, арк. 1]. Прогнози С. Бандтке не справдилися, адже саме А. Забелєвич (*Zabeliewicz*, а в “*Dziejach*” – *Zubelewicz*) став професором філософії [39, s. 241].

Ще однією особою, яку протегував Бандтке, був Спан. Щоби брати участь в конкурсі, йому потрібно було надіслати список своїх праць і програму (програму занять, очевидно) ректорові. Також він мав дати чітку згоду. Хоча, як

зазначав Бандтке, він не хотів сам писати Спану і взагалі, якщо це не сподобалося б йому, то Бандтке не хотів мати жодних закидів у свій бік [4, арк. 2]. Очевидно, що Бандтке сам подав кандидатуру Спана. Встановити, як вирішилася ця справа, важко.

Цікавими є розмірковування С. Бандтке, що філософи початківці навряд чи багато почерпнуть від найкращого латиніста Спана. Адже той не міг опуститися до рівня учня, або піднести його до свого рівня [6, арк. 1]. Він жалів, що польська молодь, хоч і була найкращою в світі, та не вивчала мов. При цьому, однак, він хвалився своїми учнями Вацлавом Александром (мова про Вацлава Александра Мацейовського, який у 1815 р. навчався в університетах Вроцлава, Берліна та Гетінгена) та отримав премію в Берліні; Троянським, який у Вроцлаві видав латинську граматику, яка мала б і Ю. Оссолінському сподобатися. Повідомляв, що друге видання його власної польської граматики вже готове, але сам не має жодного примірника.

Ще одним листом, де розкриті закулісні перипетії навколо Варшавського університету, є лист Адама Яцини* від 22 листопада 1818 р. У ньому йшлося про запрошення на роботу у Варшавський університет ще під час перебування А. Яцини в Парижі. Крім роботи в університеті, йому пропонували декілька годин у ліцеї. Проте, вважаючи недоцільним суміщати такі різні обов'язки, він прийняв рішення залишатися лише на посаді секретаря, на яку вже отримав номінацію. Аргументував також тим, що у гімназії вже був близько десяти років, а зараз хоче працювати в університеті [23, арк. 1]. Це викликало певні дискусії у магістратурі і було вирішено позбавити А. Яцину номінації на пост секретаря. Проте згодом він все ж отримав цю номінацію, адже один із членів комітету почав його захищати, про що номінант дізнався згодом [23, арк. 2]. З надзвичайним пієтетом ставився А. Яцина до ректора університету Войцеха Швейковського. Він відзначав його позитивні риси й те, як він чудово справлявся зі своїми обов'язками. Якщо університет і потребував особи, яка б його прославила, то це саме ця постать [23, арк. 2]. Такі реверанси в сторону

---

* Яцина Адам Антоні Августин (1785–1822) – польський педагог, філолог, священик.

В. Швейковського могли бути спричинені двома обставинами. По-перше, вони були знайомі ще відтоді, як А. Яцина працював у гімназії, де керівником був В. Швейковський. По-друге, саме ректор запросив його на посаду секретаря університету [39, s. 71].

2.2. Побутові питання

Побутові теми присутні в багатьох листах. Так, С. Бандтке повідомляв, що Грабовський перебував у Варшаві, вже тиждень, як поїхав, але скоро повернеться [5, арк. 1]. Матецькому вже втретє робили операцію. Лікарі казали, що йому не вдасться одужати. Сам же Бандтке казав, що нічого напевно не знав, адже лікарям не довіряв.

Ще однією цікавою темою листа є відвідини театру. С. Бандтке мав змогу переглянути виставу, яку підготував Павло Чайковський за мотивами “Катиліни” Вольтера (трагедія “Катиліна або врятований Рим”, 1752). С.Бандтке відзначав, що переклад мав би бути хорошим, але він не зміг його належно оцінити через те, що не був спеціалістом [5, арк. 2]. Критерієм хорошої гри акторів С. Бандтке вважав кількість оплесків та виклики акторів на біс. Роль Катиліни виконував Влодек, а Ціцерона – Рудкевич [5, арк. 2]. Хоча костюми акторів С. Бандтке не сподобалися, він все ж намагався їх описати.

Загалом, С. Бандтке любив розповідати про своє важке життя, цей лист – яскравий тому приклад, адже автор відзначав, що радий був би надіслати Ю. Оссолінському рецензію, але це все обійдеться йому у вісім талерів, яких не мав – образно написав, що голий, як дровиш. Не оминув нагоди згадати про маленький рукопис, який мав передати Скажевський. У ньому Ю.Оссолінський мав прочитати про ті переслідування, яких С. Бандтке зазнав у 1820–1821 рр. Також С. Бандтке жалкував за тим, що пішов із добре оплачуваної роботи у Шльонську, та сподівався, що все ж Бог пошле йому добру долю [6, арк. 1].

Лист від 7 липня 1821 р. розкриває цікаві деталі. С. Бандтке сподівався, що Ю. Оссолінський вже отримав історію бібліотеки Ягеллонського університету, яка вийшла якраз у 1821 р. Якщо праця сподобається, то відчуватиме себе

щасливим автором [8, арк. 1]. При цьому сповіщав, що в січні 1821 р. бібліотеку хотіли скривдити. На щастя, знайшлися захисники й поза межами бібліотеки. Припускав, що захищали її завдяки важкій праці С. Бандтке там [8, арк. 1]. Автор листа дякував Ю. Оссолінському за надісланий портрет, який обіцяв берегти і просив ще один для бібліотеки. Портрет мав би прикрасити колекцію відомих історичних діячів Польщі. Цікавим є повідомлення про те, що у “*Pszczyce Krakowskiej*” Констянтин Маєрановський, який видавав цей літературно-розважальний журнал, медик Сочинський і поет Павло Чайковський написали пасквіль “Свистка” на цілу академію. Очевидно, пасквіль зачіпав і С. Бандтке, адже той відзначав, що не всім подобалася його праця [8, арк. 1]. Варто врахувати, що про працю С. Бандтке в цьому часописі (нр. 43) є значний опис зі саркастичними нотками, що це праця не про бібліотеку, а швидше про її бібліотекаря [47, s. 52]. Сам С. Бандтке відзначав, що вірить словам Сочинського й П. Чайковського, які стверджували, що не співпрацювали з К. Маєрановським [8, арк. 1]. Тут розкрита важлива тема взаємозв’язків у інтелектуальному середовищі та існування в ньому протилежних таборів. Оцінки даного пасквіля дають нам змогу зрозуміти, як частина суспільства сприймала роботу С. Бандтке в самій бібліотеці. Не варто применшувати заслуг С. Бандтке, але пасквіль показує, що він любив їх дещо перебільшити.

Лист від Яна Віцентія Бонковського*, надісланий зі Львова, практично повністю присвячений буденним справам. Автор дуже співчутливо ставився до того, що клопоти Ю. Оссолінського були безкінечними, як і його хвороби. Рекомендував йому влаштувати собі відпустку до повного одужання, адже від особистого ставлення Ю. Оссолінського залежали багато осіб [9, арк. 1].

Дізнаємося ми й про те, які обов’язки виконував Я. Бонковський. Так, він подав до газети подяку людям, які зробили пожертви для поповнення бібліотеки Ю. Оссолінського. Закуплено також у Яблонського 85 граматик

---

* Ян Віцентій Бонковський у 1790 р. входив, разом з Ю. Оссолінським, до депутації галичан, яка мала вручити імператору Леопольду II петицію від станів Галичини.

польської мови. Тут же дізнаємося про податки, які мав сплатити Ю. Оссолінський:

- класовий;
- освітлення міста;
- нічних сторожів;
- дороги.

Також він мав має оплатити податки за попередні роки [9, арк. 2].

У листі є також інформація, що до Львова мала би приїхати із виступом пані Каталані, але відмовиться, якщо не буде підтвердження на 800 золотих ринських за один виступ. Планує бути у Львові десять днів, після чого вирушить до Києва [9, арк. 2].

Листування з Юзефом Боровським цікаве з огляду на те, що розкриває не тільки інтереси Ю. Оссолінського, а й численні плітки, пов'язані на той час з Підгайцями. Зокрема, за однією чуткою, Підгайці вже взяла Галіновська для Ясінського, а за іншою – для зятя пана Бельського [10, арк. 1]. Поширена також чутка, що Станіслав Скарбек позичив у Подлевського сто тисяч зол. рин. і поїхав у Відень, щоб полагодити його справи. Сам, же Ю. Боровський відзначає, що зовсім не зважає на ці чутки [10, арк. 1]. Особливо привертає увагу повідомлення про те, чому Каліновський не повернеться до Варшави: йому загрожує чергове ув'язнення, оскільки утік із тюрми, де перебував за неповагу до поліції [10, арк. 1]. Також цей лист дає змогу оцінити доброту Ю. Оссолінського, адже з нього ми дізнаємось, що він допоміг брату Ю. Боровського, позичивши йому сто ринських, які Ю. Боровський обіцяв повернути разом зі справою пані Ворцельової. У листі також є копія листа до пані Ворцельової, який в основному присвячений пришвидшенню справи її розлучення та інвентарям Підгайців.

Ще один лист від Ю. Боровського розкривав подробиці його особистого життя. Дізнаємось, що він не міг виїхати негайно до Львова, бо впав з коня й пошкодив ногу. Сповіщав про народження внучки, але дитина померла. Дякував за ту ласку, яку Ю. Оссолінський проявляв до Людвіка, а також

висловив сподівання, що справа пані Ворцельової швидко вирішиться [11, арк. 1].

Досить нетрадиційні для листування Ю. Оссолінського теми зачіпає лист Лукаша Голембйовського* від 7 січня 1823 р. З нього ми можемо довідатися про гірництво в Олькуші, поділ гірників на категорії і обов'язки, які вони виконували та як отримували право на ділянку [19, арк. 1].

Листи побутового характеру не обмежувалися, зазвичай, якимись проханнями адресантів. Цікавим із цього погляду є лист від Леопольда Маєвського, який рекомендував Ю. Оссолінському пана Штехера, відзначаючи, що він від цього медика той отримає багато користі. Адже сам Л. Маєвський користувався його послугами під час перебування у Львові, де його спіткала хвороба [29, арк. 1]. Тут, очевидно, йде мова про Фердинанта Штехера фон Себеніца (1779–1857), який викладав у медико-хірургічному інституті Львівського університету [35, С. 36]. Постає запитання, яких же послуг потребував Ю. Оссолінський. Можливо, якщо лист з 1820-х років, то Ю. Оссолінський потребував хірургічного втручання для лікування зору, який він почав втрачати.

Цікаві деталі з періоду наполеонівських воєн у Іспанії нам розкриває лист від капітана А. Матковського. З нього дізнаємось, що А. Матковський був комендантом. Дану посаду він отримав через те, що був хворий і за сприяння генерала Лефевра. Сам же А. Матковський цікаво відгукувався про надану йому честь: “та ласка і честь вже стоїть мені в горлі, бо мушу полагоджувати тисячі суперечок між іспанцями, французами, голандцями, швейцарцями, вітенберзцями, італійцями, корсиканцями, гановерцями, вестфальцями й поляками” [30, арк. 1]. Цей уривок дає нам змогу оцінити етнічний склад армій Наполеон Бонапарта, а також зрозуміти, що успіх його армій залежав від великої праці хороших адміністраторів, які могли максимально ефективно вирішувати конфлікти під час військових дій. Важливими є повідомлення про реакцію іспанців на прихід іноземних військ. Сам А. Матковський відзначав,

---

* Голембйовський Лукаш (1773–1849) – польський історик, народознавець, бібліотекар.

що ті були непривітні від самого початку і не гребували нищити наполеонівське військо за допомогою отруєння води та м'яса [30, арк. 1]. Маємо повідомлення про ідеологію якою керувалися загони, які воювали з військами Наполеона: “Настільки розпалені підбурюваннями священиків, що декларували, що йде війна за релігію, краще виберуть смерть, ніж здатися” [30, арк. 1]. Всі священики були озброєні пістолетами і розп'яттями та керували кожною битвою. Якщо були якісь незгоди в таборі повсталих, то не гребували вони повішенням і четвертуванням винних. Хоча іспанського війська було мало, найбільше шкоди завдавали селяни. Так, А. Матковський повідомляв, що полк мав до 200 поранених і вбитих, а також втратив 3 офіцерів. Серед поранених був і син одного із знатних жителів Варшави Бураковський, але він вже майже одужав [30, арк. 1].

А. Матковський подав відомості й про стан господарства в місці його перебування, а саме, Памплоні. Розвиток господарства, на його думку, якнайгірший, хоч природа дарувала все, але ліниві іспанці не користувалися своїми можливостями. Він намагався порівняти його з польським. Цікаво, що іспанці не молотили зерно, а вибивали в полі, що призводило до його марнування. Не знали іспанці сінокосів і масла також. А. Матковський, повідомляв, що якийсь німець, який служив тут 48 років, жодного разу не їв тут масла [30, арк. 2]. За двадцять миль від місця його перебування можна було знайти багато худоби, де було і молоко, і масло, відповідно. Коней було мало, але повно ослів і мулів, баранів і свиней. Гусей там не було, а індик коштував, як у Польщі сарна. Місцевість була багатою на форель, сардини і раків. Околиці були багатими на вино, оливки, шафран і фрукти. Повсякденною стравою тут було мариноване м'ясо з турецький перцем і боби. Автор відзначав специфіку клімату: могло бути надзвичайно спекотно або холодно. Проте, так було лише в Наварії, розташованій між горами [30, арк. 2].

У цій архівній справі вміщено ще один лист від А. Матковського. Основна його увага приділена церковним справам Шаргородщини. Однією з проблем була відсутність у Шаргородській міській церкві св. Михайла священика.

Антонія Вігула, колишнього її священика, переведено до церкви в селі Березівка. Його мав би замінити його брат. Однак вони обидва не слухали вказівок, які їм давали колятор і пастор. Тому Антоній Вігул перебував при своєму братові на посаді вікарія. Коли ж підвчиться і здасть екзамен, то його переведуть на іншу посаду [30, арк. 3]. А. Матковський просив дозволу в Ю. Оссолінського на об'єднання двох Шаргородських церков в одну парафію, так щоб фонд церкви св. Михайла залишався при мурованій церкві. Також просив призначити до якоїсь церкви клірика Савицького [30, арк. 4].

Отже, на основі викладеного можна зробити такі підсумки до розділу. Адресанти Ю. Оссолінського, зазвичай, розглядали його як особу, до якої можна звернутися за допомогою у складний час. Поширеними були розповіді про свої особисті справи, наприклад, розповіді С. Бандтке про призначення викладачів до Варшавського королівського університету, або розповіді А. Матковського про свої пригоди в Іспанії в роки Наполеонівських війн.

ВИСНОВКИ

Дослідивши кореспонденцію Ю. Оссолінського, можемо простежити, що основними адресантами Ю. Оссолінського були науковці та політики : Адам Яцина, Кастан Кіцький, Лукаш Голенбйовський, Амброзій Грабовський, Павло Чайковський, Тадеуш Чацький, Адама Чарторийський, Ян Альбертранді, Самуель Бандтке, Самуель Лінде, Ян Май, Гіполіт Ковнацький, Міхал Юшинський. Не обходилося і без листування з людьми не пов'язаними з науковою діяльністю : Міхал Корчинський, Ярачевський Адам, Ян Бонковський, Юзеф Боровський.

Для листування були характерними два основні напрямки. Першим напрямком було обговорення питань науки і культури. Однією з найпопулярніших тем було питання підготовки словника С. Лінде. Можемо зробити висновок, що цей словник був важливим для широкого кола осіб, адже поради щодо нього давали такі особи, як Т. Чацький, А. Чарторийський, М. Юшинський. Вони не були мовознавцями, але намагалися акумулювати всі свої знання, щоб дати якісь поради, де шукати джерела чи які праці варто використати для підвищення рівня словника. Особливо важливими є оцінка адресантами старовинних орфографічних праць. В цьому питанні найбільш активним був Т. Чацький, з листів якого ми простежили короткий опис розвитку польської мови.

Проглядаємо в листуванні також обговорення питання власних праць Ю. Оссолінського, так, бачимо, що його адресанти намагалися надавати йому допомогу як, наприклад, Т. Чацький, який детально визначив проблемні місця в історії, які Ю. Оссолінському доведеться розкрити. Розуміючи важливість цих досліджень, вони пропонували надати джерела, які були ще незнаними. Деякі при обговоренні праць Ю. Оссолінського не уникали підлабузництва, як, наприклад, С. Бандтке, який хотів у своєму напрацюванні вирвати частину і вставити текст Ю. Оссолінського. Також адресанти розповідали й про свої праці, не обминаючи проблем, з якими вони стикалися при їх написанні. Те,

наскільки часто піднімалося питання книгообміну, дає нам право припускати, що воно було вкрай важливим для науковців. Очевидно, вони потребували постійно якихось нових напрацювань, які стосувалися сфери їх наукового зацікавлення, тому він був дуже поширеним.

У цій сфері були певні проблеми. Оскільки книги часто намагалися передати через знайомих осіб, то можна припустити, що таким чином намагалися економити на пересилці. Наприклад, питанню упакування книжок, які пресилали, великої уваги надавав Я. Май. Можна зрозуміти, що питання цілісності при перевезенні їх відігравало велику роль. Мабуть, часто траплялося, що книги під час доставки пошкоджували. З листування з А. Грабовським можемо простежити, наскільки Ю. Оссолінський був ознайомлений з книжковим ринком того часу. Питання культури у своїй більшості присвячені фундації Оссолінеум, що в аналізованих нами листах має дуже фрагментарний характер, але вони дають нам уявлення про вдячність населення. Також розкриваються певні труднощі, пов'язані з постанням даного закладу. Цікавим для Ю. Оссоліського було питання опису картин у Новодворському палаці.

Другим напрямком були питання побутового характеру. Найбільш популярним виступало прохання, щоб Ю. Оссолінський своїми зв'язками допоміг вирішити проблеми адресантів. Так, А. Ярачевський просить для своєї дружини орден Зіркового Хреста, чи йдеться про патронат над працями, як у випадку М. Корчинського. К. Кіцький особливо улесливо писав до Ю. Оссолінського у своїх проханнях, щодо виконання Ю. Оссолінським папських булл. Така улесливість показує наскільки важливою була протекція Ю. Оссолінського. З такої великої кількості прохань можна зробити висновок, що Ю. Оссолінський намагався сприяти прохачам. Із цих листів можна простежити, що взамін він нічого не вимагав. Ключове місце посідає питання призначення на посади у Королівському варшавському університеті. Листування з С. Бандтке розкриває закулісні інтриги призначення та висвітлює одвічну суспільну проблему чесності у відборі кандидатів. Цікаво, що не всі

особи, яких протегував С. Бандтке, отримали ті посади, на які претендували. Тому, хоча можна припустити, що відповідні посади отримали більш кваліфіковані кандидати, більш імовірним видається варіант, що вони мали впливовішого протектора. Наскільки важливою була протекція, можемо додатково простежити з листа А. Яцини, адже якщо б він її не мав, то міг би не отримати посади секретаря.

Звичайно, будучи простими людьми, адресанти ділилися з Ю. Оссолінським і своїми радощами та бідами. Особливо часто про свої біди розказував С. Бандтке. Особливо дошкульним для нього був пасквіль “Свистка”. Великою бідою для нього була нестача грошей, адже він навіть порівнював себе з дровіщем. Цікавими є листи від Ю. Боровського, де автор не тільки обговорював справи, які він повинен був полагодити для Ю. Оссолінського, а й розповідав про своє особисте життя. Такі повідомлення дають нам підстави вважати, що суто ділові стосунки несли в собі також певну приязнь та довіру. Мабуть, їхня співпраця тривала вже досить довгий час, якщо Ю. Боровський розповідав про своє особисте життя. Про тривалість дружби може свідчити також лист від Л. Маєвського, який радив Ю. Оссолінському лікаря Фердинанта Штехера фон Себеніца. Питання здоров’я Ю. Оссолінського було важливим і для іншого адресанта Я. Бонковського, який неодноразово висловлював свої переживання з цього приводу. Колоритними були листи від А. Матковського, де той розповідав про своє життя в Іспанії. Не оминав він і детальнього опису свого побуту та загальної ситуації в Іспанії часів іспано-французької війни.

Отже, комплексний аналіз кореспонденції сприяє розширенню знань про суспільне життя епохи Ю. Оссолінського, про ті питання, які найбільше цікавили Ю. Оссолінського та його адресантів, та з якими проблемами ці особи часто стикалися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Неопубліковані джерела

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника.

відділ рукописів. – Ф.5 оп. 2,

1. Спр. 141. Лист Альберtrandі Яна Колубма, 1801 р. 1 арк.
2. Спр. 179. Лист Бандтке Єжи Самуеля, 1811 р. 1 арк.
3. Спр. 180. Лист Бандтке Єжи Самуеля, 1817 р. 2 арк.
4. Спр. 181. Лист Бандтке Єжи Самуеля, 1817 р. 2 арк.
5. Спр. 182. Лист Бандтке Єжи Самуеля, 1818 р. 2 арк.
6. Спр. 183. Лист Бандтке Єжи Самуеля, 1818 р. 4 арк.
7. Спр. 184. Лист Бандтке Єжи Самуеля, 1821 р. 2 арк.
8. Спр. 185. Лист Бандтке Єжи Самуеля, 1821 р. 2 арк.
9. Спр. 194. Лист Бонковського Яна Віцентія, 1819 р. 2 арк.
10. Спр. 262. Лист Боровського Юзефа, 1806 р. 2 арк.
11. Спр. 263. Лист Боровського Юзефа, 1811 р. 1 арк.
12. Спр. 331. Лист Чацького Тадеуша, 1798 р. 2 арк.
13. Спр. 332. Лист Чацького Тадеуша, 1798 р. 1 арк.
14. Спр. 355. Лист Чарторийського Адама Казимира, 1797 р. 2 арк.
15. Спр. 357. Лист Чарторийського Адама Казимира, б.д. 2 арк.
16. Спр. 358. Лист Чарторийського Адама Казимира, 1803 р. 2 арк.
17. Спр. 359. Лист Чарторийського Адама Казимира, 1804. 3 арк.
18. Спр. 386. Лист Чайковського Павла Тадеуша, 1823 р. 1 арк.
19. Спр. 533. Лист Голенбйовського Лукаша, 1823 р. 1 арк.
20. Спр. 546. Лист Грабовського Амброзія, 1814 р. 2 арк.
21. Спр. 547. Лист Грабовського Амброзія, 1818 р. 2 арк.
22. Спр. 574. Лист Гауера Францішека, 1818 р. 1 арк.
23. Спр. 613. Лист Яцини Адама, 1818 р. 2 арк.
24. Спр. 619. Лист Ярачевського Адама, 1820 р. 1 арк.

25. Спр. 629. Лист Юшинського Міхала, б.д. 2 арк.
26. Спр. 656. Лист Кіцького Каєтана, 1806 р. 5 арк.
27. Спр. 691. Лист Корчинського Міхала Томаша, б.д. 2 арк.
28. Спр. 737. Лист Ковнацького Гіполіта, 1826. 2 арк.
29. Спр. 934. Лист Маєвського Леопольда, б.д. 1 арк.
30. Спр. 958. Лист Матковського А., 1808. 4 арк.
31. Спр. 968. Лист Мая Яна, 1803. 2 арк.

Опубліковані джерела

32. Horodyski B. Listy J. M. Ossolicskiego do Ambroïego Grabowskiego / Bogdan Horodyski. – Wrocław, 1950. – 165 s.
33. Wierzbowski T. Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego / Tomasz Wierzbowski. – Warszawa, 1904. – T.2. – 249 s.

Наукова література

34. Гошко Г. Національний інститут імені Оссолінських у Львові: передумови заснування / Г. Гошко, М. Кріль // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. – 2012–2013. – Вип. 13–14. – С. 131–140.
35. Кухта В. Розвиток стоматології у Львові до середини XIX століття / В. Кухта // Праці наукового товариства ім. Шевченка. Лікарський збірник. Медицина і біологія. – 2014. – Т. 38, Т. 24. – С. 34–46.
36. Кріль М. М. Слов'янські народи Австрійської монархії: освітні та наукові взаємини з українцями 1772–1867 рр. – Львів: Сполом, 1999. – 294 с.
37. Bar A: Z korespondencji J. M. Ossolicskiego / Adam Bar // Silva Rerum. – Lwów, 1928. – Zesz. 4/5. – S. 49–54.
38. Chodyncki I. Dykcjonarz Uczonych Polakow, zawierajĄcy krytkie rysy ich ĩycia, szczegylne wiadomoŃci o pismach, i krytyczny rozbiyr waĳniejszych dziei niektyrych. PorzĄdkiem alfabetycznym uioĳony / Ignacy Chodyncki. – Lwów, 1833. – XVI + 397 s.
39. Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1915 / [Redakcja naukowa

Tomasz Kizwalter]. – Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2016. – 850 s.

40. Fischer A. Zasiuga J.M Ossolińskiego/Adam Fischera // Kwartalnik Historyczny. – Lwów. – 1918 – T.32. S. 41-52.

41. Fischer A. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich: Zarys dziejów / Fischer Adam. — Lwów, 1927. – 96 s

42. Gubrynowicz B. Józef Maksymilian Ossoliński i Ambroży Grabowski / Bronisław Gubrynowicz // Ruch literacki. – Warszawa, 1928. – S. 143–145.

43. Jabłońska W. Deputacja galicyjska 1790-1793 w korespondencji O-ego i innych delegatów / Władysława Jabłońska. – Warszawa, 1972. – 68 s.;

44. Jabłońska W. J. M. Ossoliński / Władysława Jabłońska // Polski słownik biograficzny. – Warszawa, 1976. – T. 24. – S. 416-424;

45. Jabłońska W. Józef Maksymilian Ossoliński. Szkic biograficzny / Władysława Jabłońska W // Rocznik Zakładu Narodowego im.Ossolińskich. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1967. – 114 s;

46. Korolko M. Hredniowieczna pieńc religijna polska / Mirosław Korolko. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980. – 284 s.

47. Pszczyka Krakowska (Kraków). – 1821. – № 43. – S. 50–66.

48. Rusnak R. Jan Alan Bardzicki – dominikanin, kaznodzieja, tłumacz. Próba nakreślenia sylwetki twórczej / Radosław Rusnak // Tematy i Konteksty. – 2014. – № 4. – S. 203–224.

Шифр “Каліграфічний почерк”

Анотація до роботи “Листування Юзефа Оссолінського як джерело до вивчення повсякденного життя польського інтелектуального середовища (кінець XVIII – перша третина XIX ст.)”

Актуальність дослідження. Життя людини неможливо уявити без спілкування, однією з найпоширеніших форм якого протягом століть було листування. У листах люди ділилися своїми знаннями та ідеями, переживаннями і тривогами, особистими проблемами, висловлювали міркування з приводу найважливіших суспільних питань. Часто саме епістолярій дозволяє визначити погляд людини на себе і на світ. Тож, аналізуючи листування, ми можемо доповнити образи видатних діячів, виокремити певні риси їхнього характеру тощо.

У цьому контексті не є винятком кореспонденція Юзефа Оссолінського (1748–1826). Він був однією з найпомітніших постатей Галичини кінця XVIII – першої третини XIX ст. Його неордираність і багатство приваблювали багатьох осіб, тому кореспонденція Ю. Оссолінського надзвичайно різноманітна. Цей епістолярій є важливим для комплексного дослідження вказаного періоду.

Метою дослідження є джерелознавчий аналіз листування Ю. Оссолінського. Відповідно до мети поставлені такі **завдання**:

- класифікувати кореспонденцію Ю. Оссолінського;
- визначити її головних адресатів і адресантів;
- проаналізувати основні проблеми, які піднімалися у листуванні Ю. Оссолінського.

Під час написання роботи застосовано методологічний принцип історизму, а також загальнонаукові (аналіз, синтез, індукцію, дедукцію) та спеціальнонаукові (ретроспективний і порівняльно-історичний) методи. Особливу увагу звернено на методи джерелознавчого аналізу та герменевтики.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.